

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

[DOI Number:http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.15.12](http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.15.12)

Volume 7/3

2023 p. 188-207

İŞ HAYATININ DOKTORA EĞİTİM SÜRECİNE ETKİLERİNİN YORUMLAYICI FENOMENOLOJİK ANALİZ İLE İNCELENMESİ EXAMINING THE EFFECTS OF PROFESSIONAL LIFE ON THE DOCTORAL EDUCATION PROCESS THROUGH INTERPRETATIVE PHENOMENOLOGICAL ANALYSIS

Eda ÇALGÜNER KILINÇ*

ÖZ

Dünyada ve Türkiye’de yüksek lisans eğitimi alanların sayısı giderek artmaktadır. Lisansüstü eğitim programlarının en üst seviyesi olarak doktora, bu eğitimi almayı tercih eden çoğu bireyin hayatında iş hayatıyla birlikte yürütülmektedir. Ne var ki, bu iki sorumluluk gerektiren yoğun süreci bir arada yürütmek, bu tercihi yapanların hayatlarında birtakım olumlu ve olumsuz deneyimlere neden olmaktadır. Bu durumda profesyonel iş hayatının, bireylerin akademik eğitimlerini etkileyen önemli bir olgu olduğu dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın amacı, profesyonel iş hayatının akademik eğitime etkilerinin, bu iki süreci birlikte yürüten bireylerin deneyimleri ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarına odaklanılarak araştırılmasıdır. Ankara’da kamu ve özel sektörde çalışırken eş zamanlı olarak doktora eğitimini sürdürmekte olan bireylerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu yolla toplanan veriler yorumlayıcı fenomenolojik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Çalışma hayatını lisansüstü eğitim süreciyle birlikte sürdüren öğrencilerin yaşadıkları sorunları incelemek amacıyla özel sektörden ve devlet sektöründen akademik veya akademik olmayan pozisyonda çalışan katılımcıların seçilmesi dolayısıyla örnekleminin çeşitliliğiyle önem kazanan bu araştırmanın sonuçlarına bakıldığında iş hayatının doktora sürecine dikkat dağınıklığı, stres, yorgunluk, uykusuzluk gibi etkilerle yansıdığı görülmektedir. Buna karşılık araştırma katılımcıları, profesyonel çalışma hayatının akademik eğitim sürecinde zaman yönetimi, çoklu düşünme ve pratik zeka kabiliyetini geliştirdiğine de değinmişlerdir. Çalışmada odaklanılan konunun, profesyonel iş hayatı ve akademik eğitim üzerine alınyazının sınırlılıklarının dışına çıkılarak farklı parametrelerde ve çok yönlü şekilde tartışılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Lisansüstü Eğitim, Akademi, İş hayatı, Doktora, Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz*

* Arş. Gör., Başkent Üniversitesi Radyo, Televizyon ve Sinema Programı, E-mail: calgunere@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4036-5357, İstanbul, Türkiye.

ABSTRACT

The number of individuals pursuing graduate education has been increasing steadily both globally and in Turkey. Doctoral programs, which represent the highest level of postgraduate education, are often pursued concurrently with professional careers, by many individuals. However, balancing these two demanding responsibilities can lead to a range of positive and negative experiences in the lives of those who choose this path. Consequently, it is noteworthy that professional careers significantly impact individuals' academic pursuits. This research aims to investigate the effects of professional careers on academic education by focusing on the experiences of the individuals who navigate both processes simultaneously, considering the way they perceive these experiences. Semi-structured interviews were conducted with individuals in Ankara who are employed in the public or private sectors while pursuing doctoral education. The data collected through these interviews were analyzed using the interpretative phenomenological analysis method. This research gains significance due to the diversity of its sample, which includes participants working in both the private and public sectors in academic or non-academic positions. The research findings indicate that professional careers have an impact on the doctoral process, manifesting as attention deficits, stress, fatigue, and sleep deprivation. Conversely, research participants also mentioned that professional work life enhanced their time management, multitasking, and practical intelligence skills during their academic education. In conclusion, this study suggests that the topic of professional work life and its influence on academic education should be discussed in a multidimensional and comprehensive manner, going beyond the limitations of the existing literature in both professional work life and academic education.

Keywords: *Postgraduate Education, Academia, Professional Life, PhD, Interpretative Phenomenological Analysis*

Giriş

Günümüzün hızla değişen ve rekabet dolu iş dünyasında, bireylerin kariyerlerini ilerletmek ve uzmanlık alanlarında yükselmek için sürekli olarak öğrenmeye ve kendilerini geliştirmeye olan ihtiyaçları artmaktadır. Bu ihtiyacı karşılamak için, lisansüstü eğitim programları, mesleki gelişim ve akademik derinlik sağlama amacındaki bireylere alanlarında uzmanlaşma, iş hayatlarında daha fazla gelir elde etme, iş imkanlarını artırma, ağ oluşturma ve kişisel gelişim gibi benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Ancak, lisansüstü eğitimi iş hayatıyla birlikte sürdürmeyi tercih eden birçok kişi için, bu yükseköğrenim deneyimi kendine özgü zorluklarla doludur.

Lisansüstü eğitim sürecinin iş hayatıyla paralel olarak yürütülmesi, kişilere bilgi birikimi ve beceri kazandırmanın ötesinde önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Ders çalışma, tez yazma, projeler üstlenme gibi akademik gereklilikler, iş yaşamının yoğun temposu, toplantılar ve projelerle bir araya geldiğinde zaman yönetimi yapmak zorlaşabilmektedir. Aynı zamanda, bu dengeyi sağlamaya çalışan bireyler, kişisel yaşamları, aileleri ve sosyal ilişkileriyle de başa çıkmak zorunda kalmaktadır.

Formal eğitimin en üst basamağı olan doktoranın, bilim ve teknolojinin üretildikten sonra da hayata geçirildiği bir süreç olması açısından “uygulama”ya odaklanan çalışma hayatıyla pek de ters düşmeyeceği varsayılabilir. Kimi kurumlar çalışanlarının doktora yapmasını desteklerken; kuralları buna izin vermeyecek şekilde düzenlenmiş olan, hatta adayı daha başvuru aşamasında doktora yaptığı gerekçesiyle geri çeviren kurumlar da bulunduğu bilinmektedir. Ne var ki, akademik eğitimin yanı sıra hayatlarını kazanma/geçinme kaygısı da olan birçok birey, doktora süreçlerinde eş zamanlı olarak kamu veya özel sektörde alanlarıyla ilgisi olan veya olmayan pozisyonlarda görev yürütmekte, bu durumla ilgili olarak olumlu gelişmeler kadar maddi ve manevi sorunlar da yaşamaktadırlar.

Literatürde lisansüstü eğitim alan öğrencilerinin bu süreçte yaşadıkları deneyimleri ve özellikle zorlukları ele alan araştırmalar mevcuttur. Güçlü ve Yılmaz (2019) “Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkelerinin Doktora Programlarının Değerlendirilmesi” adlı çalışmalarında, Türkiye’deki doktora eğitimini, diğer Avrupa ülkelerindeki doktora eğitimi ile karşılaştırmalı olarak ele almış ve Türkiye’de doktora öğrencilerinin diğer Avrupa ülkelerindeki doktora öğrencilerinden farklı olarak yaşadıkları deneyimlere dikkat çekmişlerdir. Çalışmada, Türkiye’de doktora eğitiminin diğer ülkelere kıyasla daha geç bir yaşta tamamlandığı, adayların birçoğunun ise programı tamamlayamadıkları sonucuna ulaşılmış, bunun nedeni olarak da iş hayatı, doktora programının kalitesi ve süresi, aile hayatına ilişkin sorunlar, ekonomik sorunlar, öğrencinin danışmanla ilişkisi ve akademik kariyerin belirsizliği gibi unsurlar gösterilmiştir. Akbulut, Şahin ve Çepni (2013) “Doktora Tez Sürecinde Karşılaşılan Problemlerin Belirlenmesi: Eğitim Fakültesi Örneği” adlı çalışmada, özel durum yöntemi kullanarak, doktora tez sürecinde lisansüstü öğrencilerinin karşı karşıya kaldıkları sorunları tespit etmek ve bu sorunları çözmeye yönelik önerilerde bulunmayı amaçlamıştır. Bu amaçla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlar sonucunda, katılımcıların tez konularını ve tez komitelerini belirleme süreçlerinde, danışmanların önemli bir rol oynadığı, ancak altı aylık rapor sunumlarının yeterince verimli işlemediği bulgularına ulaşılmıştır. Bakioğlu ve Gürdal (2001) “Lisansüstü Tezlerde Danışman ve Öğrencilerin Rol Algıları: Yönetim İçin Göstergeler” adlı çalışmada lisansüstü programlar içinde yürütülen tez yazma süreçlerinde özellikle öğrenci ve danışman rolleri kaynaklı ortaya çıkan problemleri araştırmış ve bu problemlere dayalı olarak göstergeler ileri sürmüştür. Özmen ve Güç (2013) “Doktora Eğitimi ile İlgili Yaşanan Zorluklar ve Baş Etme Stratejileri: Durum Çalışması” adlı çalışmada doktora öğrencilerinin eğitim süreçlerinde yaşadıkları zorlukları ve bu zorluklarla baş etmek için geliştirdikleri stratejileri açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Bu amaçla yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar sonucunda elde edilen çalışma bulgularından birinin, doktora eğitimi sürdürürken aynı zamanda bir kurumda çalışan öğrencilerin çoğunlukla iş yüklerinin fazla olması nedeniyle akademik çalışmalara yeterince vakit ayıramama gibi zorlukların altını çizmeleri olması dikkat çekmiştir. Ayrıca, bu çalışmanın konusuna benzer bir biçimde iş hayatıyla doktora sürecini birlikte yürüten öğrencilerin yaşadıkları zorlukları konu alan; ancak bu konuyu öğretmenlik yapan doktora öğrencileri özelinde ele alan Başer, Narlı ve Günhan (2005)

da “Öğretmenlerin Lisansüstü Eğitim Almalarında Yaşanan Sorunlar ve Önerileri” adlı çalışmalarında lisansüstü eğitim gören öğretmenlerin yaşadıkları sıkıntılar arasında, iş yükü ve karşılımlarına çıkan engellerden dolayı öğrenimleri için yeterince zaman ayıramama problemleri yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, lisansüstü eğitim gören öğretmenleri akademik çalışmalara teşvik etmek için ders programlarının hafifletilmesi ya da ücretli izin hakkı verilmesi gibi önerilerde bulunmuşlardır. Sayan ve Aksu (2005) ise “Akademik Personel Olmadan Lisansüstü Eğitim Yapan Bireylerin Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Nitel Çalışma” adlı çalışmalarında lisansüstü öğrenim sürecini çalışırken sürdüren öğrencilerin programlarının oldukça yoğun olduğunu ve özellikle akademik çalışmalarını yürütebilmek için çalıştıkları kurumlardan izin alma konusunda sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu araştırmanın amacı, bir kurumda çalışmakta olan doktora öğrencilerinin, bu iki süreci birlikte sürdürmeyi neden seçtiklerini, çalışma ve eğitim hayatlarını bir arada götürme eylemini nasıl tecrübe ettiklerini, zaman yönetimini nasıl yaptıklarını ve bu süreçte neler yaşadıklarını/ hissettiklerini onların kendi bireysel perspektiflerinden anlamaya çalışmaktır. Bu çalışma ile akademik eğitim ile sektördeki çalışma hayatını birarada yürüten bireylerin iş yaşamlarının doktora eğitimleri üzerindeki etkileri incelenecektir. Böylelikle, temel araştırma problemi olan iş hayatının doktora eğitim sürecine etkilerinin neler olduğunun katılımcıların deneyimleri ışığında tespit edilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, temel araştırma problemine cevap bulabilmek için şu alt sorulara cevap aranmaktadır: 1) Katılımcıların doktora başlama sebepleri nedir? 2) Neden çalışma hayatı ile akademik hayatı birarada sürdürmeyi tercih etmektedirler? 3) Yaşadıkları bu süreçten memnun mudurlar? 4) İki süreci birarada yürütmenin olumlu ve olumsuz yanları ile iş hayatlarının doktora süreçleri üzerindeki etkisini nasıl değerlendirmektedirler? Bu çalışma ile söz konusu sorulara yanıt bulunarak, katılımcıların bilgi ve deneyimleri ışığında, söz konusu iki süreci birlikte yürütmeye yeni başlayacak olan kişilerin farkındalık düzeylerinin artırılacağı düşünülmektedir.

Lisansüstü Eğitim

Lisansüstü eğitim, yükseköğretim kurumları tarafından yürütülen yüksek lisans, sanatta yeterlilik ve doktora programlarını içeren eğitim ve öğretim faaliyetlerini ifade etmektedir (Lisansüstü Eğitim ve Öğretim, 2016: 1). Lisansüstü eğitimi, bilgiye katkı sağlayacak ve gelişen toplumun gereksinimlerine cevap verecek bilim insanları ve öğretim elemanları yetiştirme amacıyla yürütülen bir faaliyet olarak da tanımlamak mümkündür (Varış, 1972). Lisans eğitimine oranla daha ağır ve ayrıntılı bir çalışma süreci ile daha yüksek düzeyde bilgi birikimi ve yetkinlik gerektiren lisansüstü eğitim programları, yüksek ihtisas potansiyelini besleyen bir öğretim faaliyetidir. Lisansüstü eğitim programlarının amacı, kişilerin mesleki bilgi ve becerilerini güçlendirmek, onlara akademik derinlik kazandırmak ve seçtikleri alandaki uzmanlıklarını nitelikli hale getirmektir." (Köksalan, İltar & Görmez, 2010: 280). Bu bağlamda, bireylerin hem akademik hem de mesleki gelişimlerine katkı sağlayan lisansüstü eğitim programları, toplumun değişen

İhtiyaçlarına daha iyi yanıt vermelerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim bu programların sunduğu olanaklar, bilgiye katkıda bulunma isteği ve azmi olan kişiler için benzersiz bir olanak sunmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de, lisansüstü eğitime olan talebin gün geçtikçe önem kazandığı gözlemlenmektedir. Karakütük (1999); lisansüstü eğitimin gelişmesini ve önem kazanmasına yol açan sebepleri şöyle sıralamıştır:

- Bilim ve teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi ve üniversitelerin bu ilerlemede önemli bir görev üstlenmesi,
- Yükseköğretimde okullaşma oranının yükselmesiyle beraber daha fazla sayıda öğretim üyesine ihtiyaç olması,
- Araştırma faaliyetlerinin üniversitelerin ana işlevleri biri haline gelmesi,
- Ülkenin kalkınmasında yüksek vasıflı insan gücüne olan ihtiyacın artması,
- Lisansüstü eğitimi almış bireylerin işgücü piyasalarında öncelikli olarak tercih edilme eğilimi,
- Temel eğitim süresinin uzaması ve nüfusun daha geniş bir kesiminin yükseköğrenim görmesi,
- Bilgi birikimi ve teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesinin, yükseköğretim mezuniyeti sonrasında da eğitimi gerekli hale getirmesi.

Doktora Programı ve Hedefleri

Lisansüstü eğitim programları arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olan doktora, "lisansa dayalı en az altı veya yüksek lisans veya eczacılık veya fen fakültesi mezunlarınca Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından düzenlenen esaslara göre bir laboratuvar dalında kazanılan uzmanlığa dayalı en az dört yarı yıllık programı kapsayan ve orijinal bir araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir" (Yükseköğretim Kanunu, 1981: 5349). Uzmanlık alanına ilk adımın atılmasını sağlayan yüksek lisans eğitimi, bilimsel araştırma yöntemlerinin öğrenilmesine imkan tanırken; akademik uygulamaların belkemiği olan doktora eğitimi, alanında derin bilgi sahibi, analiz, sentez, problem çözme, tahmin yapma, yorumlama, eleştirel düşünme gibi ileri düzey yetenekleri kullanabilen, çevresel sorunlara karşı yalnızca duyarlı olmakla kalmayıp bu sorunlara çözüm getirmeyi odağına alan bir akademisyen olmaya yönelik çalışmaların en üst seviyesidir (Pyhalto vd., 2012). Bu nedenle doktora, lisansüstü eğitim programlarının en yüksek ve en fazla sorumluluk gerektiren aşaması olarak değerlendirilmektedir. Zira bilim dünyasına katkıda bulunmayı hedefleyenler için kritik bir adım olan doktora eğitimi, lisansüstü eğitim sürecinin en zorlu olduğu kadar en ödüllendirici aşamalarından birini oluşturmaktadır.

Toplumların gerek araştırmacı işgücü olarak, gerekse akademik işgücü olarak doktora mezunlarına gereksinimleri vardır. Bu sebeple birçok ülke için, doktora yapan vatandaşlarının sayısının artması önem arz etmektedir. Türkiye’de doktora eğitiminin

başlıca amacı, öğrenciye bilimsel araştırma yapma yeteneği olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda doktora programının temel hedefi; öğrencilere bağımsız araştırma yapma yetenekleri kazandırarak ve bilimsel olayları farklı ve kapsamlı bir perspektifle incelemeyi öğretmek öğrencilerin yeni sentezler oluşturma yetilerini geliştirmek olarak belirtilmektedir (Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği, 2016). Başka bir ifadeyle, bu eğitim sürecinin sonunda öğrencinin, ekonomik, kültürel veya teknolojik gelişime katkı sağlayacak temel araştırmaları yürütebilen ve yayımlayabilen birer bilim insanı, öğretim üyesi ve araştırmacı olmaları amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, eğitim kurumları ve akademisyenler, öğrencilerin bilgi ve teknolojiyi üretme yeteneklerini geliştirebilmeleri için gerekli olanakları temin ederek öğrencilere yol göstermektedirler.

Türkiye’de doktora programı adayları, genellikle “bilim insanı” yetiştirme anlayışıyla yetiştirilmektedir. Ancak uluslararası dinamiklerle değerlendirildiğinde, evrensel anlayışın bilim insanı yetiştirme amacından uzaklaşarak daha ziyade mesleki gelişmeyi, uygulamaya katkı ve çözüm bulmayı odağına alan doktora programlarının giderek yaygınlaştığı dikkat çekmektedir (Balci, 2013: 16). Bu durum, doktora eğitiminden bilim insanı olmak dışında da pek çok amaçla faydalanılabileceği gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Doktora Eğitim Sürecindeki Zorluklar

Dünya genelinde doktora eğitime olan talep her geçen gün artmakta ve bu artış Türkiye’de de gözlemlenmektedir. Bu artışın temel sebebi, yükseköğretimdeki belli görevler ya da hükümet ve endüstrideki araştırma pozisyonları için genellikle doktora derecesi gerekliliğinin bulunması olarak gösterilebilir (Balci, 2013: 2). Doktora eğitimi, bilimsel araştırmalara katkı sağlama potansiyeli taşıyan bireyleri yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu yoğun yükseköğrenim süreci boyunca doktora öğrencileri bir dizi görevi eş zamanlı olarak yürütmek durumundadırlar. Bu görevler; ders seçimi, danışman seçimi, tez konusu belirleme, yeterlilik sınavını geçme, tez izleme komitesi belirleme, tez önerisini sunma, yılda iki kez rapor yazma ve sunma, kaynakları geliştirme, tez çalışmalarını uygulama ve yazma gibi süreçleri barındırmaktadır (Bakioğlu & Gürdal, 2001). Yapılan araştırmalar öğrencilerin tez yazma sürecinde akademik zorlukların yanı sıra; çalışma, danışman, iş arkadaşları, özel yaşam, maddi zorluklar gibi birçok engelle karşılaştıklarına işaret etmektedir (Appel & Dahlgren, 2003; Wright, 2003). Başka bir ifadeyle, doktora eğitiminin en başından, sonuna kadar her aşamasında öğrenci pek çok görev ve sorumlulukla ve bu görev ve sorumlulukların getirdiği zorluklarla karşı karşıya kalabilmektedir.

Söz konusu zorlukları en fazla şekilde deneyimleyen kesimin, doktora eğitimini devlet veya özel sektördeki çalışma hayatı ile birlikte sürdüren kişilerden oluştuğu gözlemlenmektedir. Bu öğrenciler, yalnızca eğitim hayatlarını sürdüren öğrencilerin yaşadığı zorluklara ek olarak başka sıkıntılar da yaşayabilmektedirler. Nitekim doktora eğitimiyle birlikte çalışma hayatını eş zamanlı olarak yürütmeye çalışan kişiler, hem

akademik hem de profesyonel hayatlarını dengelemeye çalışırken, hem de zaman yönetimi, kaynak kullanımı ve stresle başa çıkma gibi becerileri geliştirmek zorundadırlar. Bu karmaşık dengeleme çabaları, doktora eğitimini daha da zorlu ve talepkar hale getirmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada doktora eğitimiyle çalışma hayatını eş zamanlı olarak deneyimleyen kişilerin yaşadığı deneyimlerin ayrıntılı bir şekilde araştırılması ve anlaşılması amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, çalışma hayatı ile doktora eğitimini bir arada sürdüren lisansüstü öğrencilerin, tek başına doktora eğitimini sürdürmekte olan lisansüstü öğrencilerden farklı olarak ilave zorluklarla mücadele ettikleri varsayımından hareket edilmiştir. Çalışmanın bir diğer varsayımı ise, bu zorlukların tespit edilmesi ve anlaşılması için bu kişilerle birebir derinlemesine görüşme yapmanın gerekli olduğudur. Bu bağlamda çalışma kapsamında derinlemesine mülakat gerçekleştirilen 6 katılımcı ve bu katılımcıların tümünün çalışma yapıldığı sırada Ankara'da yaşıyor olması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Katılımcı sayısı az tutularak mevcut katılımcılara daha çok zaman ayrılmasının ve her bir katılımcıyla daha detaylı bir mülakat gerçekleştirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, çalışmanın özüne uygun olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi; çeşitli olay ve kavramların, buldukları ortamlar içinde, derinlemesine bir inceleme sonucu açığa çıkarılması, anlaşılması ve yorumlanması düşüncesini temel alan bilimsel bir çalışmadır (Tıkaç, 2015: 360). Bir başka ifade ile nitel araştırma, sosyal yaşamı ve insanlara ilişkin sorunları kendine has yöntemlerle sorgulayarak anlamlandırma sürecini ifade etmektedir (Creswell, 2016). Bu çalışmada nitel araştırma modelinin tercih edilmesinin nedeni, çalışmanın amacının, incelenen bireylerin sosyal yaşamları ve deneyimlerini kendi yaşadıkları problemler özelinde ele alarak irdelemeyi gerektirmesi ve dolayısıyla nitel araştırma modeli esaslarına uygun düşmesidir.

Çalışmada, doktora yaparken kamu veya özel sektörde çalışma olan bireylerin bu süreci nasıl deneyimlediklerinin ve akademik eğitimle iş hayatını beeraber sürdürmeye ilişkin algılarının belirlenmesi amacıyla nitel araştırma modellerinden yorumlayıcı fenomenoloji deseni kullanılmıştır.

İlk olarak Husserl tarafından ortaya atılan fenomenoloji, Heidegger, Sartre ve Merleau-Pont tarafından geliştirilen ve özellikle sosyoloji ve psikoloji alanlarında yaygın olarak kullanılan bir desendir. Nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenolojinin amacı,

katılımcıların belirli bir olguya dair yaşantı ve bireysel tecrübelerinin ortak anlamını bulmaktadır (Creswell, 2016: 76). Başka bir ifadeyle fenomenoloji, bir fenomenle ilişkili kişisel deneyimleri evrensel bir açıklamaya indirgemeyi hedeflemektedir (Creswell, 2016: 77). Birtakım açıklama ve çözümlenmelerden ziyade deneyimlerin özüne yönelik betimlemelerin geliştirilmesini ifade eden fenomenolojinin, bu bağlamda tabuları kıran, sorgulayıcı ve tartışmacı niteliklere sahip olduğunu ifade etmek mümkündür (Creswell, 2016: 77). Fenomenolojik araştırmalar, insanların deneyimlerini anlamlandırma biçimlerini ve bu deneyimleri bilinç düzeyine nasıl aktardıklarını anlamaya odaklanmaktadır. Bu odaklanma, kişilerin belirlenen fenomenleri nasıl deneyimlediklerini detaylı bir biçimde öğrenmeyi gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle fenomenoloji, insanların bir olguyu nasıl algıladıklarını, anlamlandırdıklarını bu olgu hakkındaki hislerini anlama gayesinde olan bir araştırma desendir (Patton, 2014: 104). Nitekim, fenomenolojide deneyimlere atfedilen anlamların, deneyimleyenlerin açıklamalarıyla anlaşılmaya çalışılması, bu çalışmanın amacıyla örtüşmektedir. Zira bu çalışmada “doktora yapan çalışan” fenomen olarak ele alınmış, bu fenomenle ilgili yaşanan farklı deneyimlerin ortak kümesinden yola çıkılarak bir açıklamaya varmak hedeflenmiştir. Bu çalışmada ele alınan “doktora yapan çalışan” deneyimin özüne ilişkin yeniden düşünme gereksinimi duyan bir fenomendir.

Yorumlayıcı fenomenolojik analiz ise; katılımcıların hem bireysel hem de sosyal yaşamlarını anlamlandırma biçimlerini, objektif çıkarımlara varma endişesini taşımadan derinlemesine analiz etmeyi hedeflemektedir (Smith & Osborn, 2004). Van Manen’in yorumlayıcı fenomenolojinin “araştırmacıların iki anlam arasında arabulucu olması”nı vurgulaması dikkat çekmektedir (1990: 26). Nitekim bu çalışmada da, çalışma yaşantısı ile akademik eğitim arasında arabulucu olmaya, bu iki yaşantı arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Yorumlayıcı fenomenolojik analizin başlıca özellikleri; idiyografik, tümevarımsal ve sorgulayıcı olmasıdır (Smith, 2004). Genel bir çıkarıma ulaşmadan önce, birey bakış açılarını ve her bir katılımcıyı kendi bağlamı ekseninde ayrı ayrı ve sırayla derinlemesine incelemektedir (Pietkiewicz & Smith, 2014). Yorumlayıcı fenomenolojik analizin tümevarımsal özelliği ise, yorumlayıcı fenomenolojik analizi benimsemiş araştırmacıların, kaynağını literatürden alan hipotezlerden ziyade, bizatihi kendi oluşturdukları araştırma soruları ile daha geniş kapsamlı veriye erişmeyi amaçlamalarından kaynaklanmaktadır (Smith, 2004). Dolayısıyla yorumlayıcı fenomenolojik analizin araştırmacıya hedeflediğinden daha geniş bir alanda ve daha fazla veri sunarak araştırmacının çalışmaya başladığında sahip olduğu perspektifi genişletmesine vesile olabileceğini ileri sürmek mümkündür.

Fenomenoloji ve hermeneutik ile yakından ilişkili olan yorumlayıcı fenomenolojik analiz araştırması, araştırmacının aktif ve etkin bir görevinin olduğu dinamik bir süreçtir. Katılımcıların deneyimlerini anlamlandırmak, iki basamaklı yorumlama sürecini gerektirmektedir; çünkü bu süreçte katılımcının dünyası kendisi tarafından yorumlanmaya çalışılırken, eş zamanlı olarak bir de araştırmacı tarafından yorumlanmaya çalışılmaktadır (Eatough & Smith, 2007; Smith 2004). Çalışmada, bir kurumda çalışırken

eş zamanlı olarak doktora yapan öğrencilerinin bilinçlerinde yaşadıkları deneyimin nasıl oluştuğuna odaklanıldığı için, deneyimleri anlamlandırmada fenomenoloji desenin alt türlerinden biri olan yorumlayıcı fenomenoloji deseni tercih edilmiş, bu kapsamda iki aşamalı yorumla süreci uygulanmıştır. Bu bağlamda, bu çalışmada, çalışma hayatıyla akademik hayatı birarada sürdüren bireylerin deneyimleri derinlemesine incelenmiştir. Amaç; bir kurumda çalışmakta olan doktora öğrencilerinin, çalışma ve eğitim hayatlarını birarada götürme eylemini nasıl tecrübe ettiklerini, zaman yönetimini nasıl yaptıklarını ve bu süreçte neler yaşadıklarını/ hissettiklerini, onların kendi bireysel perspektiflerinden anlamaya çalışmaktır. Yorumlayıcı fenomenolojik analiz tümevarımsal, sorgulayıcı ve idiyografik bir araştırma yapma fırsatı sunması nedeniyle, çalışma için uygun bulunmuştur.

Fenomenoloji araştırmalarında katılımcıların seçiminde, fenomeni deneyimlemiş ve bunu ifade edebilecek birey veya gruplar tercih edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2014). Başka bir ifadeyle, fenomenolojik desende çalışma grubunun seçilmesinde en hayati faktör, seçilecek katılımcıların ele alınan fenomeni her bakımdan deneyimlemiş kişiler olmasıdır (Creswell, 2016). Bu araştırmada, deneyimini zengin biçimde aktarabileceği düşünülen, bir kurumda çalışırken eş zamanlı olarak akademik eğitimini sürdüren 6 doktora öğrencisi, çalışma grubu olarak seçilmiştir. Bu doktora öğrencilerinin kod isimleri ve özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile çalışma grubu çalışma hayatıyla akademik eğitimi birarada yürütmeye çalışan 25-35 yaş arası katılımcılardan oluşmuştur. Çalışma grubu; Ankara’da yaşayan, bir kurumda çalışmakta olan ve doktora eğitimi almakta olan katılımcılar olarak belirlenmiştir. Katılımcılar, araştırmanın amacına uygun ve homojen bir örneklem grubu oluşturacak biçimde yorumlayıcı fenomenolojik analizin kurallarına uygun şekilde belirlenmiştir. Çalışmaya 6 katılımcı dahil edilmiştir. Bu sayı pek çok nitelikli araştırmanın benimsediği, yoğun ve derinlemesine bir araştırma yapabilmek amacıyla 5-10 katılımcı ile çalışma prensibine uygun düşmektedir.

Araştırma için gönüllü olan katılımcılar ile yapılan görüşmeler sayesinde hem araştırmaya katılmaya uygunluklarına karar verilirken, diğer yandan katılımcılar araştırmaya ilişkin bilgilendirilmişlerdir. Tablo 1.’ de katılımcılar ile ilgili yaş, eğitim durumu ve çalıştığı sektör, pozisyonu ve mesai durumu hakkında bilgiler sunulmaktadır. Gizliliğin korunması amacıyla, katılımcıların isimleri belirtilmemiştir.

KATILIMCI	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	ÇALIŞTIĞI SEKTÖR	POZİSYONU	MESAI DURUMU
Katılımcı 1	31	Doktora ders döneminde	Özel	Akademisyen	Mesaili
Katılımcı 2	26	Doktora ders döneminde	Özel	Akademisyen değil	Esnek çalışma saatleri
Katılımcı 3	29	Doktora ders döneminde	Kamu	Akademisyen değil	Mesaili
Katılımcı 4	28	Doktora ders döneminde	Özel	Akademisyen değil	Esnek çalışma saatleri
Katılımcı 5	30	Doktora tez döneminde	Özel	Akademisyen değil	Mesaili
Katılımcı 6	33	Doktora tez döneminde	Kamu	Akademisyen	Mesaili

Tablo 1. Katılımcılara ait bilgiler

Bu araştırmanın verileri, fenomenoloji araştırmalarında en sık kullanılan veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Nitel araştırmalarda görüşmeler, “amaçlı bir sohbet” olarak tanımlanmaktadır (Smith, 2004). Araştırmacılara etkileşim, esneklik ve ek sorular yardımıyla derinlemesine inceleme imkanı veren bu görüşme tekniği deneyim ve anlamları açığa çıkarmaya yardımcı olmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2014). Bu çalışmada araştırmacı, katılımcılarla empati kurmayı kolaylaştırması, esneklik sağlaması ve daha çok veriye ulaşma imkanı sunması nedeniyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniğini kullanmıştır (Sart, 2017). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, araştırmacı konuya dair hazırladığı bir dizi soruya sahiptir, ancak bu sorular görüşmenin gidişatına göre farklılaşabilmektedir (Sart, 2017). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin sabit ve katı bir çerçevesinin olmaması, araştırmacıya kendi hazırlamış olduğu soruların cevaplarını alma imkanı tanırken, diğer yandan katılımcıya anlamlandırma biçimi ve deneyimlerine göre yeni sorular sorma özgürlüğünü vererek çalışmayı zenginleştirmesine fırsat sağlamaktadır (Sart, 2017). Bu çalışmada araştırmanın sorularını yanıtlamayı hedefleyen yarı yapılandırılmış görüşme soruları geliştirilmiştir.

Katılımcılara araştırmanın hedefinden ve kimliklerinin gizli tutulacağından bahsedildikten sonra ortalama 20-25 dakika süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Ankara'nın çeşitli semtlerindeki kafelerde gerçekleştirilmiştir. Verilerin

toplanması sürecinde öğrencilere aşağıda listelenen sorular yöneltilmiştir:

- Doktoraya başlama sebebiniz nedir?
- Neden çalışma hayatı ile akademik hayatı birarada sürdürmeyi tercih ettiniz? Motivasyonlarınız nelerdir?
- Yaşadığınız bu süreçten memnun musunuz? Kendinizi iki alanda da yeterli hissediyor musunuz?
- İki süreci birarada yürütmenin size göre olumlu ve olumsuz yanlarından söz eder misiniz? İş hayatınızın doktora süreciniz üzerinde bir etkisi oluyor mu? Bu etkiler nelerdir?

Görüşmeler süresince araştırmacı, söz konusu araştırma sorularını katılımcılara yönelterek katılımcıların söylemlerini detaylandırmaları hususunda desteklemiş ve böylelikle konunun derinleştirilmesi sağlamaya çalışmıştır. Bununla birlikte, katılımcılardan daha ayrıntılı bilginin elde edilebilmesi için söylenenler kadar söylenmeyenlerin araştırmacının tarafından fark edebilmesi önemlidir. Bu bağlamda araştırmacı tarafından, Rossman & Rallis'in (2011) da vurguladığı şekilde, anlatılan duruma ilişkin örnekler talep etmek, konuşmayı derinleştiren ek sorular sormak, beden dili ve kısa süren sessizlikler gibi tekniklerden yardım alınarak katılımcıların kendilerini açması kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlar dijital ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Katılımcılarla gerçekleştirilen tüm görüşmeler daha sonra transkripsiyonu yapılmak üzere ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

Bu araştırmanın verileri Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (YFA) yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak, veri analizi sürecinin başlangıcında katılımcıların aktardığı bilgilere dair notlar alınmıştır. Ardından, tekrar eden temalar not alınarak ilk katılımcı için üst-alt temalar belirlenmiştir. Bu aşamanın her katılımcı için ayrıca tamamlanmasından sonra, katılımcılar arası karşılaştırma ve eşleştirme yoluna gidilerek tekrar eden ve öne çıkan temalar belirlenmiştir (Smith vd., 2009). Belirlenen bu temalar, araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde Miles & Huberman'ın da (2015) belirttiği gibi, kodlar gözden geçirilmiş, işlevsiz kodlar çıkarılmış, kimi kodlar ise geliştirilerek alt kodlara ayrıştırılmış ve böylelikle son şeklini almıştır. Araştırmacı kodların araştırma amacına ve ortaya çıkan örüntüye göre biçimlenmesine izin vermiştir. Buna göre, 6 katılımcının tekrar eden temaları; “kendini geliştirme”, “hayata yetişememe”, “zaman yönetimi” ve “stres” olarak belirlenmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bulguları doktora başlama kararı, çalışma hayatının akademik eğitime etkileri ve genel değerlendirmeler olmak üzere üç ana başlık altında kategorilendirilmiştir. Çalışma hayatının akademik eğitime etkileri ise, Olumlu Etkiler ve Olumsuz Etkiler olarak ikiye ayrılmış, bunlar da kendi alt başlıklarını oluşturmuşlardır.

Katılımcıların doktora başlama nedenleri olarak kişisel gelişim, akademik kariyer hedefleri ve akademik yetkinliğin işyerinde maaşa yansımaya öne çıkmaktadır. Çalışma hayatı ile akademik eğitimi bir arada sürdürme nedenleri ise eğitim aldığı alanda edindiği bilgiyi sahada uygulamak, işverenin bu yöndeki önerisi, kader ve maddi durumlar başlıkları altında toplanmaktadır. Katılımcıların değerlendirmelerine göre çalışma hayatının akademik eğitime olumlu etkileri zaman yönetimi ve verimlilik başlıkları altında toplanırken, olumsuz etkilerinde stres, karamsarlık ve depresiflik, yorgunluk ve odaklanamama, maddi problemler ve özel hayata zaman ayıramama başlıkları ön plana çıkmaktadır. Elde edilen bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Doktora Başlama Kararı

Katılımcıların 4’ü önce çalışma hayatına sonra doktora başladıklarını, 2’si ise önce doktora sonra çalışma hayatına başladıklarını açıklamışlardır. Katılımcıların 2’si kamuda, 4’ü ise özel sektörde çalıştıklarını belirtmiştir. Katılımcıların 1’i çalışma hayatına katkıda bulunması için, 3’ü akademik kariyer yapmayı hedeflediği için, 2’i ise maaş odaklı bir karar olarak doktora yapmaya yöneldiğini belirtmiştir. Akademik bir yönelişle doktora yapmayı düşündüklerini belirten katılımcılar akademisyenlerin olduğu bir ailede büyümüş olmanın veya ailede eğitim ailede atfedilen değer doktora yapmayı istemelerinde temel etken olduğunu ifade etmişlerdir.

“babamın küçüklüğümde beri eğitim hayatıma büyük önem vermesi kararında büyük bir etken oldu, kendisinin de akademik hayatın içinde olmasından kaynaklanıyor bu durum sanırım.” (Katılımcı 1)

“ben bir durvardan diğer duvara kadar kitaplarla kaplı bir evde büyüdüm, bizim evde ‘büyük adam’ olmak için çok ama çok çalışmak gerekirdi.” (Katılımcı 4)

“doktora yapmaya karar vermemin belki de en önemli sebebi dayım ve onunla yaptığımız entelektüel sohbetlerdir...” (Katılımcı 6)

Doktora yapmaya maaş odaklı bir yönelişle karar veren katılımcıların tamamının iş hayatına başladıktan sonra doktora başlamaları dikkat çekmektedir. Vurgulanması gereken bir başka nokta ise, özel sektörde esnek çalışma saatleriyle çalışan iki katılımcının, bu doktora başlama kararlarında sabit bir mesaiye bağlı olarak çalışmıyor olmalarının önemli bir etken olduğunu belirtmeleridir. Ayrıca, profesyonel çalışma hayatındaki pozisyonu akademik olmayan 4 katılımcıdan 2’si, mevcut işlerini yalnızca akademik bir kadroya yerleşme imkanı bulana kadar sürdürmeyi planladıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışma Hayatının Akademik Eğitime Etkileri

Çalışırken bir yandan doktora yapıyor olmanın olumsuz tarafları, olumlu taraflarının yaklaşık iki katı oranda dile getirilmiştir. İş hayatının akademik eğitime etkileri üzerine 2

katılımcı olumlu yönde hiç görüş bildirmemiştir. Buna karşılık 1 katılımcı dışında tüm katılımcılar, iş hayatının akademik eğitime olumsuz yönde etkileri olduğunu, çalışmak zorunda olmasalar bu süreci sadece akademiye odaklanarak sürdürmeyi tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Olumlu görüş bildiren katılımcıların biri hariç tümü, yeni bilgiler edinmenin onları motive ettiğini ve bu zorlu süreci kolay geçirmelerini sağladığını ifade etmişlerdir.

6 katılımcı, zaman yönetimi ve hızlı düşünebilme becerisini geliştirdiği için aktif olarak içinde buldukları iş hayatının doktora eğitim sürecine olumlu yönde etki ettiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar burada iş hayatlarının akademik eğitimlerine olumlu yönde etki ettiğini vurgulamışlardır; ancak diğer taraftan da aynı anda iki büyük sorumluluğu omuzlarında hissettirmektedirler.

“çok fazla şeyi bir arada yapabilme beceresi kazanıyorsunuz, iki önemli ve yoğun süreci birarada yürütebilmek zorundasınız çünkü. (Katılımcı 1)

“doktoraya başlamadan önce sadece sektörde çalıştığım süreçte kafam rahattı, mesai bitince stres de bitiyordu... Ama şimdi, her iki tarafta da sorumluluklarım var, her an aklımda yapmam gereken bir şeyler var ve kafam hep dolu! Üstelik şu an doktorada daha ders sürecindeyim. Daha önümde sınavlar, yeterlik, tez dönemi, bir dolu zor süreç var, nasıl yetişeceğim bilmiyorum, düşününce paniğe kapılıyorum.” (Katılımcı 5)

“önceleri iş hayatında pek düzenli sayılmazdım (...) Zaten sorumluluklarım ve yapmam gerekenler belliydi ve bildiğim şeylerdi. Zamana yayararak halledebiliyordum. Şimdi bir de üstüne doktora eklenince sürekli zamanı daha verimli nasıl kullanabilirim sorusunun yanıtını aramaya başladım (...) Kısacası bu süreç beni daha pratikleştirdi. (Katılımcı 4)

Zaman yönetimi yerine çalışma hayatlarının doktora süreçlerinde de daha üretken olmalarına vesile olduğunu ifade eden 3 katılımcının ise akademik kariyer vurgusu daha nettir ve bu katılımcılar akademik eğitime bu alanda bir kariyer yapmak amacıyla yönelmişlerdir:

“sektörde çalışma sürecime bir de doktora eğitimi sürecim katıldıktan sonra daha üretken olmaya başladığımı hissediyorum” (Katılımcı 2)

“artık daha az zamanım var evet, fakat bu durum kesinlikle beni daha verimli ve disiplinli bir hale getiriyor.” (Katılımcı 6)

“biraz toplumumuzun iş kültüründe vardır son dakikacılık, ben de her işi son dakikaya bırakan biriydim aslında. Fakat doktora başladığımdan beri böyle bir lüksüm artık yok. Planlama yapmak ve buna uymak zorundayım.” (Katılımcı 5)

Katılımcıların, iş hayatlarının akademik eğitimlerine etkileri için en olumsuz olarak imledikleri, zaman problemidir. 6 katılımcının 4'ü en büyük problemin zamanı yetiştireme olduğunu ifade ederken bunlardan 2'si yaşamı organize etmenin önemine

vurgu yapmışlardır.

Stres ve uyku sorunları, iş hayatının akademik kariyere olumsuz etkilerin en çok dile getirilenlerindedir. Burada altı çizilen bir nokta da, iş hayatına dair stres ve kaygıların akademik eğitimi ve özel yaşamı etkilemiş olmasıdır. Özellikle bu süreçte yaşanan işleri yetiştirememeye, kendine zaman ayıramama, yorgunluk, gibi başka sorunlarla doğrudan ilişkili görülmektedir.

“... derslerde, hoca ile görüşmelerde, tez yazarken, iş ve işteki sorumluluklarım hep aklımda. İnsan sürekli kafasında bir yığın sorunla dolaşiyor. Mesela ya işte teslim etmem gereken işlerimi geciktirirsem? Ya patron doktora dersler için haftanın birkaç günü birkaç saatliğine izin almama artık göz yummazsa? Ya tez dönemim işte yoğun bir dönemle çakışırsa? Bunlar tabi zihinsel yorgunluklara sebep oluyor.” (Katılımcı 5)

“... özel bir görevimin olmadığı toplantılarda mesela, yoğun bir suçluluk duygusu hissediyorum, o sürede tezim aklımda kalıyor, teze vakit ayırdığımda da sanki işi aksatıyormuşum gibi geliyor, ki sonuçta kısa vadede bana maddi kazanç getiren sadece iş, sonuçta doktora yaptığım için bir maaş almıyorum. Yani iki taraf arasında bölünüyorum, bir huzursuzluk yaşıyorum. Beni depresif ve karamsar hallere sürükleyen bir çaresizlik de diyebiliriz... bir seminere gidebilmek için, tezinizi ya da makalenizi yazmak için kendinizi izole edebileceğiniz bir zaman ve mekan lazım. Bir yandan çalışırken bunu yapmak mümkün değil.” (Katılımcı 3)

“...ben mesela sıkıştığım için aynı dönem 4 ders almak zorunda kaldım, her hafta okumam gereken kitaplar, hazırlamam gereken makaleler var, düşünün bir yandan çalışıyorum. Diğer yandan ailem, arkadaşlarım, bir özel hayatım ve başka işlerim de var. Ama işte artık özel hayatım diye bir şey kalmadı mesela. Durum böyle olunca içinde bulunduğum tiyatro grubunu bırakmak zorunda kaldım ve insan ilişkilerimin zayıfladığı dönem bir dönem yaşıyorum.” (Katılımcı 4)

Yorgunluk ve uykusuzluk problemlerine değinen katılımcıların tez döneminde olmaları dikkat çekmiştir:

“Özellikle tez yazmaya başladıktan sonra yorgunluğum iki katı arttı, mesaiden çıkıp direkt eve tez yazmaya gidiyorum ve hiç dinlenemiyorum.” (Katılımcı 5)

Karamsarlık ve depresif ruh haline girdiklerini ifade eden katılımcılardan 2’si bu durumun sebeplerinden biri olarak da maddi problemleri göstermişlerdir.

“Zaten zaman yetirme konusunda sadece bazen sıkıntı yaşıyorum, benim asıl sorunum maddi tarafta. Maaşımın neredeyse yarısını kitap, çıktı, iş-üniversite arasındaki ulaşım gibi ek masrafları karşılamakta kullanıyorum. Kalan yarısıyla da kira ödüyorum, bana neredeyse hiçbir şey kalmıyor. Bu durum bazen beni geleceğimle ilgili umutsuzluğa düşürüyor. (Katılımcı 6)

Özetle katılımcılar, iş hayatını daha somut ve anlık geri dönüşleri olan bir alan olarak görmekte, akademik eğitimi ise gelecekleri için bir adım olarak görmektedirler. İki yoğun süreci yürütmekte maddi manevi zorluklar yaşadıklarını, maddi sorunların da stres, kaygı, karamsarlık gibi duygularını tetiklediğini ifade etmişlerdir.

Genel Değerlendirmeler

Bu başlık, katılımcıların olumlu ya da olumsuz olarak imlemeyip akademik yaşamlarını, ev yaşamlarını, çalışma düzenlerini ve mekanlarını etkileyen konular hakkında düşüncelerini paylaştıkları anlam birimlerinden oluşmaktadır. Yaşamı düzenleme ve sorumluluk kapsamında akademisyenlik, yaşamın organize edilmesi, iki alan arasında önceliğin belirlenmesi, zaman ve stres yönetimi ile maddi kaynakların idaresi üzerine görüşler bu başlıkta değerlendirilen bulgulardır. Elde edilen bulgular Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. “İş Hayatı ve Akademik Eğitimin Birlikte Sürdürülmesi” Temasına Ait Alt Kategoriler ve Kodlar

Tema	Alt Kategoriler	Kodlar
İş Hayatı ve Akademik Eğitimin Birlikte Sürdürülmesi	Doktoraya başlama nedenleri	Kişisel gelişim Akademik kariyer hedefleri Akademik yetkinliğin işyerinde maaşa yansımaları
	Çalışma hayatı ile akademik eğitimi bir arada sürdürme nedenleri	Çalışma alanı hakkında daha fazla bilgi edinmek/ eğitim aldığı alanda edindiği bilgiyi sahada uygulamak İşverenin bu yöndeki önerisi Kader (Bilinçli alınan bir karar değil) Maddi durumlar
	Çalışma hayatının akademik eğitime olumlu etkileri	Zaman yönetimi Verimlilik Stres Karamsarlık ve depresiflik
	Çalışma hayatının akademik eğitime olumsuz etkileri	Yorgunluk ve odaklanamama Maddi Problemler Özel hayata zaman ayıramama

Katılımcıların tümü, çalışırken doktora yapmanın zor olduğunu vurgulamış, buna rağmen 2 katılımcı bu zorlukların üstesinden gelme anlamında süreç boyunca yol katettiklerini belirtmiştir. 3 katılımcı ise iş hayatının, hem mental hem fiziksel anlamda yorucu olması sebebiyle, akademik gelişimlerini yavaşlattıkları, hatta durma noktasına getirdiklerini ifade etmiştir. Katılımcıların 2'si, çalışma hayatına girmeleriyle birlikte akademik çalışmalarını okul, kütüphane veya evden ofise taşıdıklarından bassetmişlerdir. Burada, mesailerinin, günlerinin tümünü, hatta bazen akşamlarını ve hafta sonlarını da kaplamasının, akademik çalışmaları için daha sessiz ve izole bir ortam sağlayan üniversite ve kütüphanede geçirdikleri zamanı azalttığı görülmektedir. 5 katılımcı yaşamı organize etmenin ve dengelemenin önemine değinmiştir. Bu noktada en çok vurgulanan, günlük yaşamı planlarken önceliklerin belirlenmesi olmuştur. Önemle altı çizilmesi gereken bir nokta, zaman yönetimi ve hayatın organizasyonu konusunda katılımcıların yaşamlarındaki iki odaktan birini merkeze almak ile iki odak arasında bir denge oluşturmak gibi iki alternatif arasında kalmış olmalarıdır.

“sonunda önceliğiniz konusunda bir seçim yapmanız gerekiyor. Ya işinizden, ya akademik eğitiminizden ödün vermek durumunda kalıyorsunuz” (Katılımcı 1)

“zamanlamayı iyi yönetirsen bence bir sorun olmuyor... Akşam mesain sona erdikten sonra dersine çalışıyorsun.” (Katılımcı 3)

“işte olduğum sürede mümkün merteye daha aktif ve verimli çalışarak, yani o süreci daha iyi değerlendirerek eve iş getirmemeye çalışıyorum ki okumam gereken kitap ve makalelere zaman ayırabileyim. Ama bunu yapsam bile, yani gündüz tüm enerjimi harcamış olduğum için akşam hiçbir şey yapmaya mecalim kalmıyor çoğu zaman” (Katılımcı 2)

“iş hayatının akademik eğitimi nasıl etkilediği biraz insanın kendi elinde olan bir şey. Bunu süreci nasıl planladığınla ya da hangi yanlarına odaklandığınla ilgili. Evet belki iki süreci birlikte yürütmeye başladığım ilk zamanlarda yani derse başladığım ilk dönem biraz daha az ders az yük aldım, biraz daha ağırlıklı olarak çalışma hayatımı önemsedim, ama yine doktora devam ettim. Akademik tüm sorumluluklarımı sürdürdüm. İkisinden birini bırakmak ya da genel anlamda aksatmak gibi bir niyetim de durumum pek olmadı.” (Katılımcı 6)

Çalışırken doktora yapma deneyimlerinde çevrelerindeki kişilerin katkıları hakkında görüş bildiren katılımcıların ise, işverenlerinin doktora sürecinde anlayış göstermesi gerekliliğine vurgu yaptıkları söylenebilir. Yöneticilerinin, akademik eğitimleri konusunda kendilerine destek olduğunu ifade eden katılımcıların tümünün çalıştığı pozisyonun akademik olması dikkat çekerken, akademi dışı/idari görevlerde çalışanların yöneticilerinden bu konuda bir anlayış görmediklerini ifade etmeleri dikkat çekmektedir.

“ben yine bi şekilde bu sürecin altından kalkabiliyorum. Bunun en önemli sebebi yöneticimin akademisyen olması, dolayısıyla akademik eğitime önem vermesi ve bizi bu

konuda desteklemesi. Gerçekten yoğun olduğum zamanlarda mesela daha önceden vize ve final zamanlarında, şimdi de tezimi yazıyorken hiç üstüme gelmedi. Bu dönemlerde üstümdeki iş yükünü azalttı mesela, bu bana çok yardımcı oldu (Katılımcı 1)

“zaten çalıştığım yer de akademi olduğu için zaman yetiştirmede çoğunlukla sorun yaşamıyorum. Giriş çıkış saatleri uygulamada bizde çok önemli değil, önemli olan sana verilen işi yapıyor olman. Bağlı çalıştığım kişiye işimi zamanında teslim ediyorsam- ki ediyorum- işe geç gelmem ya da erken çıkmamda bir sorun olmuyor. Yani sonuçta illa ki 8-9 saati ofiste geçirmek gibi bir zorunluluğum yok. Ben de bu özgürlüğü doktora eğitimime odaklanarak kullanıyorum, böylece günün sonunda iki tarafta da verimli olduğumu hissedebiliyorum. (Katılımcı 6)

Çalışma verilerine dayanarak katılımcıların 2’sinin çalışma hayatlarının akademik eğitimlerine olumlu etkilerinin olduğu, 1’inin çalışmaya başlaması ile birlikte akademik kariyer gelişiminin tamamen durduğu, diğer 2 kişinin akademik kariyer gelişiminin ise yavaşladığı söylenebilir.

Sonuç

Bu çalışmada, profesyonel iş hayatının doktora eğitimi süreci üzerindeki etkilerini araştırmaya ve anlamaya odaklanılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çalışırken doktora eğitimini sürdüren 6 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda önemli bulgular elde edilmiştir. Bunlardan ilki, akademik kariyer hedefiyle doktora yapmaya karar veren katılımcıların, çalışma hayatıyla eğitim hayatlarını dengelemekte zorlandıklarını ifade etseler bile, eğitimlerini durdurmamış, ara vermemiş veya yavaşlatmamış olmalarıdır. Doktora eğitimine başlamaya maaş odaklı karar veren katılımcıların ise zaman zaman eğitimlerini dondurarak ya da aldıkları ders sayısını azaltarak eğitim sürecini yavaşlattıkları görülmüştür. Bir başka bulgu, iş hayatının doktora sürecine dikkat dağınıklığı, stres, yorgunluk, uykusuzluk gibi etkilerle yansımalarının yanında, profesyonel çalışma hayatının akademik eğitim sürecinde zaman yönetimi, çoklu düşünme ve pratik zeka kabiliyetini geliştirmede etken olabileceği yönündedir. Katılımcıların görüşme raporlarında yapılan tarama, katılımcılar tarafından en çok kullanılan ve yokluğundan şikayet edilen ifadenin “zaman” olduğunu göstermektedir.

Doktora eğitimi çalışma disiplini, bu süreci verimli bir şekilde geçirebilmek için zaman, sessiz bir ortam ve her şeyden önce konsantrasyon ve odaklanma gerektirir. Eğitim sürecindeki öğrencinin veriminin düşmesi, artması ya da kesintiye uğramasının çok çeşitli nedenleri olabilir. Ancak araştırmanın bulguları, bu nedenlerden birisinin, iş hayatının getirdiği sorumluluklar ve bununla bağlantılı yaşanan kaygı ve strese yaslanan sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Kısaca bu çalışmanın verileri, aktif bir iş hayatının, eş zamanlı olarak doktora eğitimi almakta olan bireylerin akademik eğitimini etkilediğini göstermektedir.

Çalışmanın bulgularına göre, iş hayatı ve akademik eğitim iki temel yolda çözümlenmiş

gibi görünmektedir. Birincisi, kendisini sektördeki kariyeri ile doktora eğitimi arasında bir tercih yapmak zorunda hissedene, çoğunlukla da maddi sebeplerden ötürü sektördeki kariyerini seçene, böylece akademik yaşamını durduran veya yavaşlatan yöneliştir. Bu yönelişin daha geleneksel bir üsluba sahip olduğu, örneğin iş hayatına toplumda yaşayabilme şartlarına uygun olması sebebiyle yöneldiği, kendisini maddi ihtiyaçlarını karşılamaya odaklandığı söylenebilir. İkincisi, çalışma hayatı ile doktora eğitimi arasında bir denge kurmak zorunda hissedene, çoğunlukla da bu dengeyi kuran, böylece akademik eğitimi çalışma hayatının ilk yıllarında yavaşlatsa bile, sonradan devam eden yöneliştir. Bilimsel güdüsü daha etkin olan ikinci yönelişe göre bu üslubu seçene bireylerin yaşamlarını organize etmek konusunda aşırı vurgulu ve özenli oldukları söylenebilir. Ancak bu yönelişe sahip katılımcılar, kariyerleri ve eğitimleri arasındaki dengeyi kurabilmelerine rağmen; kendilerine, ailelerine ve arkadaşlarına, kısacası özel hayatlarına zaman ayırmadıklarını ifade etmişlerdir. Başka bir ifadeyle, bu iki süreç arasında birisinden feragat etmek yerine, özel hayatlarından feragat etmeyi seçmişlerdir. Diğer taraftan, bu çalışmanın bulgularıyla yüzleşildiğinde okunması gereken bir başka konu da akademik eğitim algısıdır. Akademik eğitim, profesyonel iş hayatına feda edilebilecek bir meslek olarak görüldüğü gibi, çalışma hayatıyla birlikte sürdürülebildiği takdirde başlanması olası akademik kariyer için de önemli bir basamak olarak görülmektedir.

Özetle, doktora öğrenimini sürdürürken aynı zamanda bir kurumda çalışan kişilerin genellikle fazla iş yükü olması ve akademik çalışmalara yeterince zaman ayıramama gibi zorlukları daha çok vurguladıkları gözlemlenmiştir. Bu zorluklarla başedebilmek için genel olarak başvurulduğu tespit edilen strateji uyku, özel hayat gibi alışkanlıklardan fedakârlık etmek olmuştur. Özel sektörde çalışanlar, kamuda çalışanlara göre bu süreci daha ağır tecrübe etmektedirler. Bunun en önemli sebebi, kamu kurumlarında çalışan doktora öğrencilerine haftada bir gün izin verilmesidir. Doktora eğitiminde alınan dersler için yetersiz kaldığı ifade edilen bu bir günlük izin, iş kanununda yer alsada dahi, özel sektörde genellikle uygulamaya geçirilmemektedir. Nitekim bu nedenle çalışanlar, doktora çalışmalarını mesai dışı saatlerde yürütmek durumunda kalmaktadır. Bu durum da dinlenme, sosyalleşme ve aileye ayrılan vaktin azalması ve iş hayatı ile özel hayat arasındaki dengenin bozulması gibi başka zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, hem kamu hem de özel sektör çalışanları için, doktora çalışmalarına yönelik ve doktora ders saatleri için yeterli olacak miktarda zaman tanınması; belirli günlerin doktora çalışmaları için ayrılabilmesi adına düzenlemeler yapılması önerilebilir. Uzaktan eğitimin bu konuya bir çözüm olup olmayacağı araştırılabilir. Bu araştırma ve düzenlemeler, iki zor süreci birlikte yürütmeye çalışmaktan kaynaklanan sorunlara bir çıkış yolu sunabilir. Bu araştırma, nitel araştırma modeli olan yorumlayıcı fenomenolojik analiz ile yapıldığından dolayı, az sayıda katılımcıyla, uzun süreli ve derinlemesine görüşmeler ile şekillendirilmiştir. Konuya çözümün üretilebilmesi ve mevcut problemlerin tespitinin doğrulanması için, bu çalışmada ortaya çıkan temalardan yola çıkılarak daha fazla sayıda kişiye anketler yoluyla ulaşılması, araştırmanın daha kapsamlı biçimde yürütmesini sağlayarak belirlenen probleme çözüm bulma sürecine katkıda bulunacaktır. Bununla birlikte akademisyenlerin doktora eğitimi süreçlerinin, kamu

sektörü ve özel sektördeki çalışma koşullarının benzerlik ve farklılıkları ekseninde daha kapsamlı bir biçimde incelendiği karşılaştırmalı çalışmalar yapılması, literatüre katkıda bulunulması bağlamında oldukça anlamlı olacaktır.

Kaynakça

- Akbulut, H.İ., Şahin, Ç. & Çepni, S. (2013). Doktora tez sürecinde karşılaşılan problemlerin belirlenmesi: Eğitim fakültesi örneği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2013), 50-69.
- Appel, M., & Dahlgren, L. (2003). Swedish doctoral students experiences on their journey towards a PhD: Obstacles and opportunities inside and outside the academic building. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(1), 89-110.
- Bakioğlu, A. & Gürdal, A. (2001). Lisansüstü tezlerde danışman ve öğrencilerin rol algıları: Yönetim için göstergeler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 9-18.
- Balcı, A. (2013). Doktora programı: Türk üniversiteleri doktora programları için bazı öneriler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1-20.
- Başer, N., Narlı, S., & Günhan, B. (2005). Öğretmenlerin lisansüstü eğitim almalarında yaşanan sorunlar ve önerileri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Özel Sayı 1, Lisansüstü Eğitim), 129-135.
- Creswell, J.W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün & S.B. Demir, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Eatough, V. & Smith, J. A. (2007). Interpretative phenomenological analysis. In E. Lyons & A. Coyle (Eds.), *Analysing qualitative data in psychology* (pp. 35–50). Sage Publications Ltd.
- Güçlü, N. & Yılmaz, G. (2019). Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinin doktora programlarının değerlendirilmesi. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 71-89.
- Karakütük, K. (1999, 17-19 Kasım). Lisansüstü Öğretimde Örgütlenme Modelleri ve Türkiye'deki Uygulamalar. [Konferans sunumu özeti]. 6. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, Türkiye.
- Köksalan, B., İlter, İ., & Görmez, E. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının sosyo-kültürel özellikleri ve lisansüstü eğitim isteklilikleri üzerine bir çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 277-299.
- Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. (2016). *T.C. Resmi Gazete* (29690, 20 Nisan 2016).
- Miles, B. M. & Huberman, M. A. (2015). *Nitel veri analizi*. (S. Akbaba Altun & A. Ersoy, Çev.). Pegem Akademi.

- Özmen, Z. M. & Güç, F. A. (2013). Doktora eğitimi ile ilgili yaşanan zorluklar ve baş etme stratejileri: Durum çalışması. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3), 214-219.
- Patton, M. (2014). *Qualitative research and evaluation methods*. Sage Publications.
- Pietkiewicz, I., & Smith, J. A. (2014). A practical guide to using interpretative phenomenological analysis in qualitative research psychology. *Psychological Journal*, 20(1), 7-14.
- Pyhalto, K., Toom, A., Stubb, J. & Lonka, K. (2012). Challenges of Becoming a Scholar: A Study of Doctoral Students' Problems and Well-Being. *International Scholarly Research Network*, 2012(Article ID 934941), 1-12.
- Rossmann, G. B., & Rallis, S. F. (2011). *Learning in the field: An introduction to inquiry*. Guilford Press.
- Sart, G. (2017). Fenomenoloji ve yorumlayıcı fenomenolojik analiz. İçinde F.N. Seggie & Y. Bayyurt (Editörler). *Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. (ss. 70-82). Anı Yayıncılık.
- Sayan, Y. & Aksu, H. H. (2005). Akademik personel olmadan lisansüstü eğitim yapan bireylerin karşılaştıkları sorunlar üzerine nitel çalışma: Dokuz Eylül Üniversitesi-Balikesir Üniversitesi durum belirlemesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Özel Sayı 1: Lisansüstü Eğitim), 59-66.
- Smith, J. A. (2004). Reflecting On The Development Of Interpretative Phenomenological Analysis and Its Contribution to Qualitative Research in Psychology. *Qualitative research in psychology*, 1(1), 39-54.
- Smith, J. A., & Osborn, M. (2004). Interpretative phenomenological analysis. *Doing social psychology research*, 229-254.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. Sage Publications.
- Tıkaç, S. (2017). Nitel veri analiz programlarının veri analizinde kullanımı: Nvivo'ya bir bakış. İçinde F.N. Seggie ve F. Bayyurt (Editörler). *Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları*. (ss. 260- 371). Anı Yayıncılık.
- Van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. State University of New York Press.
- Variş, F. (1972). Türkiye'de lisansüstü eğitim: Pozitif bilimlerin temel ve uygulamalı alanlarında. *A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayını*, 5(1), 51-74.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H (2014). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin.
- Yükseköğretim Kanunu YÖK. (1981). *T.C. Resmi Gazete* (17506, 6 Kasım 1981).